

ӘОЖ 94(574):325.1

ГТАХР 03.01.21

DOI 10.37238/2960-1371.2960-138X.2025.97(1).24

¹Сенгирбаева З.Ж.*, ²Айнабекова Г.Р.¹Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ, Түркістан, Қазақстан²«Болашақ» жоғары колледжі, Шымкент, Қазақстан*Корреспондент авторы: zaure.sengirbaeva@gmail.comE-mail: zaure.sengirbaeva@gmail.com, gaziza.aynabekova@mail.ru

XX ҒАСЫРДЫҢ 30-50 ЖЫЛДАРЫ ОҢТҮСТІКKE АРНАЙЫ ҚОНЫСАУДАРУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАЙ КҮЙІ

Аңдатпа. Бұл мақалада XX ғасырдың 30-50 жылдарындағы Сталиннің жүргізген солақай саясатының нәтижесінде бүкіл КСРО-ның аймақтарынан арнайы қоныс аудартқан түрлі ұлт өкілдерінің соның ішінде гректердің тағдыры мен олардың Қазақстанның Оңтүстік өңіріне көшуінің салдарынан елдің әлеуметтік – экономикалық жағдайын әсер еткен тұсы жайында және мәдени рухани өмірі жайында сөз болмақ. Кез келген ұлттың өзіне тән салт-дәстүрі мен рухани мәдениеті болары сөзсіз. Оны олар өздерінің ата баба салтымен қанға сіңген дәстүрі мен салттарын көздерінің қарашығындай сақтап, атадан балаға мұра ретінде өздерінен кейінгі ұрпақтарына аманат етіп мұра етері сөзсіз. Сол сияқты өткен ғасырымыздың ортасындағы грек ұлтының Қазақ жеріне қоныс аударуының нәтижесінде олардың сол оңтүстік өңірдің әлеуметтік және экономикалық, саяси-мәдени жағдайының өзгеріске ұшырағанын байқамасқа болмас. Қазақтардың өзге ұлт өкілдерін қарсы алудағы өзара іс-әрекеттерін, олардың күдіктері мен ойларын, сонымен қоса көрсеткен қонақжайлығы мен көмегі жайында да сөз болмақ. Қазіргі таңдағы біздің өлкеміздің көп ұлтты болып шоғырлануының себебін де осы өткен ғасыр оқиғаларымен өте тығыз байланысты екендігін аңғаруымызға әбден болады.

Кілт сөздер. КСРО; Арнайы қонысаудару; депортация; Сталин; Оңтүстік; әлеуметтік-экономикалық; гректер; ұлттар; Қазақстан; мәдениет.

Kipicne

Мақалада XX ғасырдың 30-50 жылдарында бүкіл кеңес халқының тарихында орын алған арнайы қоныс аудару саясаты жүргізілгендігі жайындағы мәселе негізге алынып отыр. Сталиннің жарлығымен КСРО-да 1930-1950 жылдары бірнеше ұлт өкілдері өз жерлерінен күштеп көшіріліп, басқа аймақтарға депортацияланды. Бұл депортациялардың себептері әртүрлі болды, бірақ көбінесе саяси және ұлттық негізде жүргізілді. Солардың қатарында депортацияға ұшыраған кейбір ұлттар, корейлер 1937 жылы Қиыр Шығыстан Орталық Азияға,

негізінен Қазақстан мен Өзбекстанға депортацияланды. Бұған Жапонияның Қиыр Шығыста күшейіп келе жатқаны және корейлердің жапон тыңшылары болуы мүмкін деген қауіп себеп болды. Немістер 1941 жылы Еділ бойынан және басқа аймақтардан Сібірге, Қазақстанға және басқа да КСРО-ның шығыс аймақтарына депортацияланды. Бұған Ұлы Отан соғысының басталуы және немістердің Германия жағына өтіп кетуі мүмкін деген қауіп себеп болды. Қарашайлар 1943 жылы Солтүстік Кавказдан Орталық Азияға, негізінен Қазақстан мен Қырғызстанға депортацияланды. Олар фашистермен ынтымақтастық жасады деп айыпталды. Шешендер мен ингуштар 1944 жылы Солтүстік Кавказдан Қазақстан мен Қырғызстанға депортацияланды. Олар да фашистермен ынтымақтастық жасады деп айыпталды. Қырым татарлары 1944 жылы Қырымнан Орталық Азияға депортацияланды. Олар да фашистермен ынтымақтастық жасады деп айыпталды. Түрік-месхеттер 1944 жылы Грузиядан Орталық Азияға депортацияланды. Олардың шекараға жақын жерде тұруы және «сенімсіз» ұлт ретінде қарастырылуы себеп болды. Арнайы қонысаударудың салдарында адамдардың шығынына алып келді, атап айтқанда арнайы қонысаудару кезінде көптеген адамдар, әсіресе балалар, қарттар мен науқастар жолда және жаңа қоныстағы қиын жағдайларда қайтыс болды. Сонымен қатар ұлттық мәдениетке кері әсерін берді тіпті мәдениеттің жоғалуында арнайы қонысаударған ұлттар өздерінің мәдениеті мен тілін жоғалтуға мәжбүр болды. Арнайы қонысаударушылар психологиялық жарақат алды яғни адамдардың көпшілігі психологиялық жарақат алып, өмір бойы оның зардабын тартты.

Жоғарыда аталған түрлі ұлт өкілдерінің арасында гректер де болды. Грек ұлт өкілдерінің де тағдырлары басқа да ұлттардың көрген қыйыншылықтарымен бір. Барлығы Сталиннің жеке басқа табынушылығының құрбандарына айналған халықтар еді. Өз жері мен атамекенін тастап, қыйын жағдайларда Кеңес үкіметінің түкпір-түкпірлеріне қоныстануына мәжбүр болды. Оңтүстік Қазақстан жеріне қонас аударған гректер туралы көптеген тарихи зерттеулер мен монографиялар, ғылыми жобалар әзірленгені көпшілікке мәлім.

Қазіргі таңда көп ұлтты мемлекет ретінде Қазақстанның әлеуметтік және экономикалық, мәдени жағынан қалыптасуында арнайы қонысаударушылардың келуінің маңызы өте өзекті болып табылады. Мақаланы жазу барысында баспа материалдары мен мұрағаттар атап айтқанда Түркістан облыстық мемлекеттік мұрағатының және Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихы мұрағатында сақталған құжаттардың көшірмелері, Ғылыми-Техникалық Құжаттаманың Орталық Мемлекеттік Мұрағатының құжаттары пайдаланылды. Оңтүстік Қазақстанға арнайы қоныс аударылған түрлі халықтардың өткен тарихын әділ сонымен қатар әртүрлі тараптарынан зерттеуде, өзге ұлт өкілдерінің біздің елге депортациялануынан туындаған, ұлт өкілдерінің саяси және әлеуметтік-мәдени тағдырындағы өзгерістердің көлемін және салдарын түсінуді талап етеді. Ұзақ жылдар бойы бұрынғы КСРО-да депортацияға ұшыраған халықтардың ауыр тағдыры зерттелмеген және бұл тақырыпқа қатысты мұрағат құжаттары зерттеушілерге қол жетімді болмаған. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 24 қарашадағы «Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау туралы» жарлығының жариялануы [1].

2021 жылдың қаңтар айынан бастап еліміздің барлық аймақтарында саяси қуғын-сүргіннің он бір бағыты бойынша жұмыс топтарын құруға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, тоқсан жылға жуық «құпия» болып келген құжаттар зерттеушілер үшін ашыла бастады. Ендігі жерде жариялана бастаған мұрағат құжаттарының негізінде, Сталиндік тоталитарлық жүйенің құрбандарының басым бөлігін құрайтын депортацияланған халықтар мен арнайы қоныс тұрғындарының тарихы мен тағдырын қайта зерттеу және талдау өте маңызды. Сондықтан да бұл мақалада тарихи көзқарас тұрғысынан баға берілген.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Бұл мақаладағы сұхбаттарға түрлі ұлт өкілдерінің мәдениетінің әртүрлі жас тобы мен әлеуметтік топтарының өкілдері қатыстырылған. Сұхбаттарда дәстүрлердің күнделікті өмірде қалай сақталатыны және олардың қалай қабылданатыны туралы пікірлердің өзгеруіне баса назар аударылған. Қазіргі жаһандану жағдайында оңтүстік өңірдің түрлі ұлт өкілдерімен сұхбаттасып, мәселелерді терең талқылау, сондай-ақ, жұмыс топтарының көмегімен дәстүрлердің өзгеруі мен қабылдану мәселелері зерттеледі. Сонымен қатар, сандық-этнографиялық мәліметтерді талдау арқылы онлайн-кеңістіктегі түрлі ұлттардың тіліндегі дәстүрлердің (әлеуметтік желілер, блогтар, бейне мазмұны) және олардың дәстүрлерге әсері зерттеледі. Арнайы қонысаударған әр түрлі топтарының дәстүрлерге енгізілген жаңалықтарға қалай қарайтынын, олардың қайсысы қабылданатынын, қайсысы қабылданбайтынын зерттеу маңызды.

Зерттеу нәтижелері

Қазіргі таңда Қазақстан 130-ға жуық ұлт пен ұлыстың өкілдері бірге тұратын көпұлтты мемлекет болып саналады. Қазақстанның ерекшелігі – бір шаңырақ астында көптеген этностардың тату-тәтті өмір сүріп жатқандығында. Қазақстанның көпұлтты мемлекетке айналуы оңай болған жоқ. Қазақстанның қазіргі ұлттық құрамы 1930-1950 жылдар аралығындағы өзгерістердің нәтижесінде қалыптасты. Атап айтқанда, 1937-1944 жылдары корей, иран, поляк, неміс, қарашай, қалмақ, шешен, ингуш, балқар, қырым татарлары, грек, түрік-месхеттер және басқа да ұлттардың Қазақстанға депортациялануы, қоныстануы, жаңа ортаға бейімделу процестері жан-жақты зерттеуді талап етеді. Қазақстанның ұлттық құрамын қалыптастырған бұл халықтардың арнайы қоныстардағы тағдыры, жергілікті халықпен қарым-қатынасы, сол кездегі ауыр жағдайға қалай көнгені секілді мәселелерді зерттеу маңызды.

Шет ел тарихшылары сталиндік депортациялау тақырыбын кеңестік тарихшылардан әлдеқайда ерте зерттей бастады. Қалыптасқан халықаралық саяси ахуал мен цензураның жоқтығы ағылшын-американ тарихшыларына, соның ішінде эмигранттарға да XX ғасырдың 60-жылдарының басында КСРО-дағы ұлттық депортацияларды зерттеуге мүмкіндік берді [2]. Кеңестік тарихнамада халықтарды күштеп қоныс аудару тақырыбы әртүрлі себептермен зерттелмеді және ғылыми әдебиетте ғана жанама түрде талқыланды. 1990 жылдардың басында Ресей тарихнамасында осы мәселені жан-жақты зерттеуге арналған алғашқы еңбектер пайда бола бастады. Н.Ф.Бугай [3], В.Н.Земсков [4] таралу географиясы, демографиялық өзгерістер және арнайы қоныстардың ерекшеліктеріне қатысты құнды статистикалық мәліметтермен толықтырылған ақпараттар берді.

Репатриация және кадрлар мәселелерін зерттеуге А.А.Герман [5], М.Ю.Привалова [6] еңбектерін арнады.

Қазақстандық зерттеушілер Ж.А.Ермекбаева [7], М.Ш.Қалыбеков [8], Р.М.Мұсағалиеваның [9] еңбектері жер аударудың жалпы проблемаларына, арнайы қоныс аударушылардың еңбек және шаруашылық жүйесіне, сонымен қатар олардың құқықтық жағдайына арналған.

Гректер орналасқан аймақтарда оларға қазақ отбасылары қамқорлық көрсетіп, барымен бөлісті. Жергілікті халықпен тез араласып кеткеніне қарамастан, гректер өздерінің мәдениеті мен салт-дәстүрлерін сақтап қалды. Гректердің салт-дәстүрі мен жалпы мәдени салт-дәстүрлеріндегі өткен тарихы өте бай әрі тамыры тым тереңде екені белгілі. Грек халқының өзі ерте алғашқы халықтар арасында алғашқы болып моногамдық неке принципін ұстанған. Христиан дінін қабылдап, олар өздерінің сенімдеріне қарай заңды некенің тұруға деген рәсімінен тыс ерлі зайыптылардың отбасын құру кезінде шомылдыру тәрізді іс шараларын өткізді. Понтикалық грек халқының өзіндік ата баба салт-дәстүрлері мен өздеріне тән тарихи жөн жоралғылары бар. Салт-дәстүрлі Понтикалық тұрғыдан грек халқы өздерінің баспанасын бірнеше қабатты іргетас арқылы тұрғызды және оның бірінші қабатына жануарларды орналастыру мақсатында пайдаланды. Бүгінгі таңда гректер өздеріне баспана салу мақсатында бірнеше құрылыс материалдары соның қатарында кірпіш, саз балшық т.б. материалдары қолданылады. Понтикалық грек халқы Қазақстан өңіріне Кавказ елінен арнайы жер аударған кезде де, олар еуропалық стильде зауыттық киім үлгісінде болған. Ер адамдар сәнді костюмдерді үстеріне киім ретінде қолданған: курткалар, шалбарлар, футболкалар мен бас киімдер. Ал әйелдер киімінде дәстүрлер ұзақ уақыт бойы сақталған. Грек әйелдері шалбар, юбка және орамал киген. Грек халқының күнделікті өмірінде ата бабасынан қалған ұлттық киім үлгісі былғарыдан жасалған аяқтарына киетін киімі – чаруши деп аталатын аяқкиімді ұзақ уақыт қолданылып келді. Бүгінгі таңда грек халқының киім үлгісі заманауи сипатқа ие. Дін нағыз этникалық белгі ретінде бағалануы тиіс. Гректер өз нанымдары мен символикасына өте адал. Ата-бабалары жаңа қоныстану жерлерін игере бастағанда, ең алдымен шіркеулер мен мектептер салды. Осы алғашқы ғимараттардың айналасында тұрғын үй құрылысы басталды [10]. 1920-30 жылдарда шіркеулер жабылып, кейбіреулері ескіріп, қиратылды. Дегенмен, діни мерекелерде адамдар оларға келіп, жартылай қираған қабырғаларына шамдар іліп қоятын. Қазіргі кезде көптеген шіркеулер тұрғындардың күшімен қалпына келтірілді. Көне славян тілінде жүргізілетін тұрақты ғибадат барлық жерде өткізілмейді, бірақ бұл олардың құрметтелуіне еш кедергі келтірмейді.

Арнайы қонысаударған грек халқының тамыры тереңде болған ұлттық тағамы ретінде мерекелік іс шараларда той томалақтарында жасайды. Гректердің ерекше тағамы - бидай жармасынан барынша ұзақ уақыт бойы бабымен былбырап буға піскен тауықтың етімен жасалған ботқа. Ботқаны тауықтың етімен өоса етті талшықтанып майдаланып езілгенше әбден қайнатады. Ары қарай жұмыртқаны қуырып, жүзімнің жапырағына неболмаса қырыққабат жапырағына айналдырған майдаланған ет және күрішті қосып долма жасайды. Біздің аймағымыздағы понтийлік гректердің тағам мәзірінде өзге халықтардың да тағамдары кездеседі.

Гректер қайтыс болған адамдардың рухтары өлгеннен соң жер асты әлеміне барады деп сенген. Бұл жер асты әлемінің ең танымал бөліктерінің бірін Зевстің ағасы Гадес билеген және ол Гадес (бастапқыда «Гадестің мекені» деп аталған) деп аталған. Сонымен қатар, қарғысқа ұшырағандар азап шегетін Тартар және ізгі жандар ләззат алатын Элизий сияқты басқа да белгілі патшалықтар бар. Ерте Микендіктердің дінінде қайтыс болғандардың бәрі Гадестің әлеміне баратын, алайда архаикалық дәуірде мистикалық сенімдердің дамуы Тартар және Элизий тәрізді жерлердің пайда болуына алып келді.

Кейбір гректер, соның ішінде Ахиллес, Алькмена, Амфиарай, Ганимед, Эно, Мелицерт, Менелаус, Пелеус және Троя мен Теба соғыстарына қатысқан көптеген жауынгерлер физикалық түрде мәңгілік өмірге ие болып, Элизийде, бақытты аралдарда, аспанда, өлілер мекенінде, мұхит астында немесе жер астында мәңгі жасайды деп сенген. Мұндай нанымдар Гомер мен Гесиод сияқты көне грек дереккөздерінде кездеседі. Бұл сенім христиан дәуірінде де әлі өз маңыздылығын сақтап қалған. Дегенмен көптеген адамдар үшін өмірден өткен соң денесіз жан болып өмір сүруден басқа үміт жоқ еді.

Кейбір грек философтары, мысалы Пифагор мен Платон, жанның қайта тууы туралы ілімді насихаттады, бірақ оған сенетіндер аз болды. Эпикур жанның тек өлім кезінде ыдырайтын атомдар екенін айтты, сондықтан өлгеннен кейін жан жоқ деді.

Грек дінінде мифологияның орны ерекше болды. Ол негізінен құдайлардың өмірі мен адамдармен қарым-қатынасы туралы аңыздардан құралды. Аңыздардағы кейіпкерлер мен олардың істері басты орын алды. Мысал ретінде: Геракл мен оның он екі ерлігі, Одиссейдің Отанына оралуы, Иасонның алтын жүн іздеуі, Тесей мен Минотавр.

Грек мифологиясы көптеген кейіпкерлерді қамтиды. Олардың ең маңыздылары – құдайлар мен адамдар, бірақ грек аңыздарында титандар (олимпиадалық құдайлардан бұрын өмір сүргендер) да жиі кездеседі. Кіші кейіпкерлер қатарына жартылай адам-жартылай жылқы кентаврлары, табиғат нимфалары (ағаш нимфалары – дриадалар, теңіз нимфалары – nereидалар) және жартылай адам-жартылай ешкі сатирлер жатады [10]. Грек мифтерінде бір көзді алып циклоптар, теңіз құбыжығы Скилла, құйынды Харибда, Горгоналар және жартылай адам-жартылай өгіз Минотавр сияқты жантүршігерлік жаратылыстар да болған.

Гректерде жаратылыс туралы бекітілген миф болмаған. Түрлі діни топтар әлемнің әртүрлі жолдармен жаратылғанына сенген. Жаратылыс туралы бір грек мифі Гесиодтың «Теогониясында» баяндалған. Онда хаос деп аталатын бастапқы құдай ғана болғаны, ол Гея, Тартар және Эрос сияқты басқа да алғашқы құдайларды жаратқаны, содан кейін олардың өздері көп құдайларды, титандарды, кейін алғашқы олимпиадашыларды дүниеге әкелгені туралы айтылады.

Гректер мифологияға берік сенген және бұл сенім кейінгі Рим мифологиясының гүлденуіне әсер етті. Грек және Рим мәдениетінің шығармашылық көрінісі эпикалық поэзия (мысалы, «Илиада», «Одиссея» және «Аргонавтика») мен драмалық пьесалар (мысалы, Еврипидтің «Вакханкалары» және Аристофанның «Бақалары») арқылы көрініс тапты. Мифология христиандық

Еуропада Қайта Өрлеу дәуірінен кейін жаңа серпіліс алып, Боттичелли, Микеланджело және Рубенс секілді суретшілердің жұмыстарының негізіне айналды.

Гректер әр алуан діни мерекелер өткізген. Олардың көпшілігі белгілі бір құдайға немесе қала-мемлекетке ғана тән болып келген. Мысалы, Грекияның Аркадия аймағында малдың құдайы Панға арналған Ликия мейрамы аталып өтілген. Өзге де жалпыгректік ойындар сияқты, ежелгі Олимпиада ойындары да Олимпиядағы Зевс ғибадатханасында өткізілген діни мейрам болған. Ал қалған мерекелер грек театрына бағытталған, олардың ішінде ең маңыздысы Афиныдағы «Дионисия» мейрамы болған. Әдеттегі мерекелер шеру, үлкен құрбандықтар және құрбандық еттерін жеуге арналған тойлардан құралған. Олардың көпшілігінде қонаққа бару, сәнді киімдер кию және көшелерде түрлі қылықтар көрсету секілді көтеріңкі көңіл мен салт-дәстүрлер болатын жайттар кездескен. Кейде бұл жағдайлар кездейсоқ қасында жүріп жатқан адамдар үшін қауіпті жағдай еді. Жалпы алғанда, Афиныда бір жылдың 140 күні діни мерекелерге арналған, алайда оларда оның маңыздылығы сан алуан болған.

Архаикалық және классикалық Греция дәуірінде шахар тұрғындары мен құдайларға арналған тас ғибадатханалар салынып, олардың дизайны бүкіл Грек әлемінде бірдей болған. Дін азаматтық өмірмен етене жақын болды және дін қызметкерлері көбінесе жергілікті ақсүйектерден шығарылды. Діни тақырыптар бұл гректердің өнер саласының ішіндегі мүсінге деген қызығушылықты білдірді. Діни практиканың маңызды жақтары жеке тәжірибемен қатар, саясаттағы ынтымақтастықты дамытуға бағытталған. Бұдан басқа, грек әлемінің түкпір-түкпірінен адамдарды тартатын бірнеше қасиетті орындар «панеллендік» қасиетке айналды. Гректер ұлтшылдығының өсуі мен өзін-өзі тануында маңызды орынға ие болды.

Гректердің негізгі діни сенімі Грекияның өзімен шектелмеді. Грек философиясы этикалық идеяларын үнемі жетілдіріп отырды. Бірнеше танымал философтар құдайларға деген сенімді сынады. Олардың ең алғашқысы Ксенофан болған, ол құдайлардың адамдарға зиян келтіруін, сондай-ақ олардың антропоморфтық бейнесін айыптады. Платон «игіліктің бір түрі» деп атаған, сондай-ақ ғаламдағы кемелдіктің көрінісі деп санайтын жалғыз Жоғарғы тәңірдің бар екендігін мойындады. Грек ойшылы Платон ғалымының шәкірті болған Аристотель де көп құдайлыққа сенімсіздік білдірді, өйткені оған жеткілікті эмпирикалық дәлел таба алмады. Ол жаратылысты қозғалысқа келтірген, бірақ әлеммен ешқандай тығыз қатынасы болмады тіпті қызығушылық танытпайтын бастапқы қозғаушыға сенді.

Гректер православиелік дінді ұстанатын халық болғандықтан, барлық діни жөн жоралғыларды, ұлттық дәстүрлерді және христиандық мерекелерді қатаң түрде сақтайды. Рождество мен Пасха мейрамдары маңызды рол ойнайды. Рождество мерекесінде василопита – жаңғақ пен мейіз қосылған, кекс дәміне ұқсайтын торт ас мәзірінде пісіріледі. Бұл тағамды тек Рождество күні дайындауға болады, оған ақшаны отбасы мүшелері жинап береді. Ежелгі сенім бойынша, торттың ішінен ақша шықса сол адамға жыл сәттілікке толы жыл болатындығын айқындаған.

Гректердің мифологиялық құрылымы күрделі және әртүрлі болғанымен, ол суреттерінің жоғары көркемдігімен ерекшеленіп, тыңдаушыларға және оқырман қауымға маңызды болуы мүмкін. Бұл көркемдіктің негізгісі гректердің сенім нанымдарындағы бейнелердің терең гуманизмінде жатыр. Антропоморфизм дегеніміз бұл гуманизм олардың жоғарғы сенімі және батырлардың мүсіндер мен суреттерде жанды пенде рухында көрсетілуінен көрініс табады. Грек құдайларына адамдық еш нәрсе жат емес және оларда адам бойындағы қасиеттердің бәрі бар. Өлместік – құдайларды сенуші гректер үшін адамдардан ажырататын жалғыз қасиет. Олардың құдіреті мен білімі шексіз болмағанымен, олар көптеген адамдардан күші мен ақылдылығы жағынан асып түседі.

Гректердің діни рәсімдері басқаларға қарағанда өте қарапайым ерекше түрлі. Ең жиі кездесетін рәсім – барлық мұсылмандар тәрізді малды құрбандық ретінде қан шығаруы болған. Құрбандықтың мөлшері мен сипаты әртүрлі болып кездескен. Оның ішіндегі қарапайымы – либация, яғни құдайларға сұйық тағам немесе шарапты жерге немесе отқа құю. Сондай-ақ, құдайларға астық, жеміс-жидек, май және тағы басқа ұсынылған. Жануарларды, әсіресе, қымбат тұқымды ірілі ұсақты қара малдарды құрбандық ретінде арнауы да көптеп кездескен, кейде құрбандыққа шалынған малдар өте көп болған: құрбандықтың көлемі оқиғаның маңыздылығына байланысты; маңызды жағдайларда гекатомбалар (100 бас мал) ұсынылған. Мифтерден адам құрбандықтарының болғаны туралы болжам жасауға болады, алайда расталмаған мәлімет. Құрбандықтың сипаты оны кімге арнағанына тікелей байланысты. Олимпиада ойындарындағы құдайлар әдетте ақ түсті малдар, жердің астындағы құдайларға – қара түсті малдар ұсынылған. Соңғысы толығымен өртеліп, жерге көмілген. Марқұмға арналған сый-сияпаттар жерге шашылып немесе көмілген. Батырларға арналған құрбандықтар өртелген. Ал құдайларға шалынған жануарлардың еттерін рәсімге қатысушылар жеген.

Құдайлар әлемдегі тәртіпті түсіндіретін аллегориялық бейнелер болды (яғни, адамдарға түсініксіз құбылыстарды жоғары сенушілік құдай деп түсіндіру). Кейінірек кейбір құдайлар нақты кәсіптердің, мысалы, қолөнердің, соғыстың, сауданың басқаның да қамқоршысы болып саналды. Кейбір құдайлар адамдардың бойындағы қасиеттерді, ал басқалары пенделер үшін, адамнан басқа қасиеттерді (тағдыр, бақыт және т.б.) меңгерді. Грек мифологиясындағы құдайлардың көпшілігі антропоморфты (адамдарға ұқсас бейнеленген) және адамдарға мінез-құлығы жағынан өте ұқсас: олар ұрысып, татуласып, соғысып, өлтіріп, сүйісіп, алданады. Құдайлар адамдармен араласып, олармен сөйлесіп, бәсекелесіп, олардан бала сүюі де ғажап емес.

Гректерде діндар адамдар ерекше бірлестік құрмаған, олардың жеке меншігі болмаған. Діни қызметкерлер жеке құдайлардың ғибадатханаларында жұмыс жасайтын қарапайым жандар болған. Олардың міндеттеріне құдайға табыну рәсімдерін күнделікті өткізу, құрбандық шалу, құдай мүсіндерін әсемдеу, салттық дәрет етуге т.б. жатқан. Кейбір кездерде діндар адамдар сәуегейлікпен, көріпкелдікпен және емдеу істерімен айналысқан. Дін қызметкері лауазымы көбінесе өмір бойы және ұрпақтан-ұрпаққа ауысып отырған. Бұл әсіресе, рулық мәдениеттен шыққан көпшілік табынатын жерлерде кездескен. Бірақ діндар адамдар көбіне сайлау арқылы қысқа мерзімге тағайындалған, тіпті, мысалы,

Олимпияда бір айға ғана сайланған. Дегенмен сайлау кезінде дін қызметкерлерін әдетте ақсүйек отбасылардан таңдаған. Дін қызметкерінің бойында салттық тазалық, кемшіліктердің болмауы, көбінесе пәктікті сақтау талап етілген. Соңғы талапқа байланысты кейбір ғибадатханаларда дін қызметкерлері ұлдар болған, ал олардың діндарлықты атқаруға дайын болған кезде оларды әйелдер, кейде тіпті қыздар атқарған.

Дін қызметкері қызметі беделді саналғанымен, тікелей билікке ие болмаған, әсіресе көпшілікке арналған діни рәсімдерді көбінесе дін қызметкерлері емес, азаматтық шенеуніктер басқарған. Грек құлдық саясаты бұл жағынан діни қызметкерлердің билігімен Шығыс деспоттық мемлекеттерінен айтарлықтай ерекшеленді.

Ғибадатханаларда дін қызметкерлерінен басқа да қызметкерлер болған, олар ғибадатхананың кірісі, құрбандықтар мен сенушілердің жарналарынан пайда көрген.

Ең құрметті ғибадатханаларда маңызды құндылықтар жиналған, көбінесе жеке тұлғаларға немесе мемлекетке тиесілі қазыналар сақталған, яғни бұл ең қауіпсіз сақтау орындары болған. Мысалы, Афины теңіз одағының қазынасы алдымен Аполлонның Делиан ғибадатханасында, кейінірек Афиныдағы Парфенонда болған [11]. Сонымен қатар, ғибадатханалардың да қайырымдылық пен жарнадан құралған өз қазыналары болған.

Діни қызметкерлердің лауазымы құрметті саналғанымен, оларға тікелей билік жүргізу құқығы берілмеген. Әдетте ресми діни рәсімдерді дін қызметкерлері емес, азаматтық лауазымды тұлғалар басқарған. Гректердің билік жүйесінде діни қызметкерлердің үстемдік етуі жоқ болғандықтан, бұл жағынан Шығыстың деспоттық мемлекеттерінен ерекшеленген.

Ғибадатханаларда дін қызметкерлерінен бөлек, ғибадатханаға түскен қаражат, құрбандықтар мен сенушілердің жарналары арқылы өмір сүретін түрлі қызметшілер болған.

Аталмыш орталықтың маңызды жетістіктерінің бірі грек халқының құрған музыкалық «Афродита» деп аталатын ансамблі болды. Бұл ансамблдің бастапқы құрылуы тарихына үш жақты грек халықтарының яғни олар Стелиос Эргатидистің Кипрден келуі, Георгия Драгудакидің Грекия елінен келуі және Елена Якупидидің Қазақстан елінен келуі олардың қосқан үлесінің зор екендігін көрсетеді. Онымен қоса «Македония» ансамблі Томаровский атындағы ауылда пионти деп аталатын бидің негізінде құрылған болатын. «Эльпида» деп аталатын тек грек жастарының басын қосатын вокалдық топ құрылды ал оның жетекшісі болып Нина Павловна сайланды. Достық бағдарламасы аясында 2002 жылдары «Қазақстан» ұлттық телеарнасынан Томаровский совхозының тұрғындары сол совхоздың өзге ұлт өкілдеріне төрт түрлі телехабар көрсетті.

Қорытынды

Соңғы қортынды бойынша айтатын болсақ грек деп аталатын ұлттардың жалпы адамгершілігі мен ақкөңілділігі, сабырлығы мен момындығы өзіміздің қазақ бауырластарымызға өте жақын екендігі сөзсіз. Грек халқы басына қандай жағдай болса да, ата бабасынан келе жатқан аспабы кемеңжидің дыбысын естігенде, кәрісі мен жасы бірдей таңға дейін би билеуге әзір.

Грек халқының наным-сенімдері жайында тереңірек білу мақсатында Кентау қаласында тұратын грек ұлтының ұрпағының үйіне барып сұхбаттастық.

Тарих беттеріндегі қыйлы оқиғалар барысында грек халқы үшін Қазақстан екінші Отанына айналды. Олар Қазақстанда бостандық пен еркіндіктің нағыз мағынасын түсініп, өмірдің кез-келген жағдайында ұлттар бір-бірімен тату тәтті күн кешіп мәдениетін жаңғырту бақытын сезінді [12]. Қазақстанның қай аймағында болсын орын тепкен грек халқы әрдайым жергілікті тұрғындармен достық қарым қатынас орнатуға әрдайым дайын.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қ.К. Тоқаев «Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі комиссия құрамы» туралы жарлығы. Әділет. 24 қараша 2020

[2] Conquest R. (1960). The Soviet Deportation of Nationalities. New York.

[3] Бугай Н. Ф. Операция «Улусы». Элиста, 1991. - 32–44с.

[4] Земсков В. Н. К вопросу о репатриации советских граждан 1944–1951 гг. // История СССР. - 1990. - №4. – С. 26–41.

[5] Герман А. А. Репатриация граждан СССР немецкой национальности и отправка их на спецпоселение (1944–1946 гг.) // Военно-исторические исследования в Поволжье. - Саратов. - 2000. – С. 260–273.

[6] Привалова М.Ю. Изменения в механизме репатриации советских граждан немецкой национальности в начале «холодной войны» // Власть. - 2008. - № 8. С. 130–132.

[7] Ермекбаев Ж.А. Чеченцы и ингуши в Казахстане. История и судьбы. Алматы. 2009.- 255с.

[8] Калыбекова М. Ш. Депортация народов в Казахстан в годы Великой Отечественной войны // Гуманитарные науки в Сибири. - 2015. - Т.22, №1. – С. 98–101.

[9] Мусагалиева Р.М. Депортация и судьбы спец переселенцев из Северного Кавказа (по материалам архивов Акмолинской и Кокчетавской областей) // Вестник ИнгНИИ. - 2018. - №2. – С. 38–48.

[10] Земсков В.Н. Спецпоселенцы в СССР 1930-1960 -М.: Наука. 2003. – 306с.

[11] Депортация народов в Казахстан в 1930-1950-е гг.: общность истории. Астана. 2019. - 671-675с.

[12] Депортация - ұлы дала қасіреті <https://aikyn.kz/47578/deportaciya-uly-dala-qasireti>

REFERENCES

[1] Toqayev Q.K. «Saiasi quğyn-sürgin qūrbandaryn tolyq aqtau jönindegi komisia qūramy» turaly jarlyğy. [Message «Composition of the commission for the full rehabilitation of victims of political repression»] Ädilet. (November 24. 2020) [in Kazakh]

- [2] Conquest R. (1960). The Soviet Deportation of Nationalities. New York.
- [3] Bugai N. F. (1991). Operatsiia «Ulysy» [Operation "Ulysy"]. Elista. [in Russian]
- [4] Zemskov V. N. (1990). K voprosu o repatriatsii sovetskikh grazhdan 1944–1951 gg. [On the issue of the repatriation of Soviet citizens 1944–1951] // Istoriiia SSSR. - №4, 26–41. [in Russian]
- [5] German A. A. (2000). Repatriatsiia grazhdan SSSR nemetskoii natsionalnosti i otpravka ikh na spetsposelenie (1944–1946 gg.) [Repatriation of Soviet citizens of German nationality and sending them to a special settlement (1944–1946)] // Voenno-istoricheskie issledovaniia v Povolzhe. Saratov. 260–273 [in Russian]
- [6] Privalova M. Iu. (2008). Izmeneniia v mekhanizme repatriatsii sovetskikh grazhdan nemetskoii natsionalnosti v nachale «kholodnoi voiny» [Changes in the mechanism of repatriation of Soviet citizens of German nationality at the beginning of the Cold War] // Vlast. № 8. 130–132 [in Russian]
- [7] Ermekbaev Zh. A. (2009). Chechentsy i ingushiv Kazakhstane. Istoriiia i sudby [Chechens and Ingush in Kazakhstan. History and destinies]. Almaty. [in Russian]
- [8] Kalybekova M. Sh. (2015). Deportatsiia narodov v Kazakhstan v gody Velikoi Otechestvennoi voiny [Deportation of peoples to Kazakhstan during the Great Patriotic War] // Gumanitarnye nauki v Sibiri. T. 22, №1. 98–101. [in Russian]
- [9] Musagaliyeva R. M. (2018). Deportatsiia i sudby spets pereselentsev iz Severnogo Kavkaza [Deportation and fate of special migrants from the North Caucasus] (po materialam arkhivov Akmolinskoi i Kokchetavskoi oblastei) // Vestnik IngNII. №2. 38–48. [in Russian]
- [10] Zemskov V. N. Spetsposelentsy v SSSR 1930–1960 -M.: Nauka. 2003 - S. 306. [in Russian]
- [11] Deportatsiia narodov v Kazakhstan v 1930–1950-e gg.: obshchnost istorii [Deportation of peoples to Kazakhstan in the 1930s and 1950s: common history]- Astana, 2019. - S. 671–675. [in Russian]
- [12] Deportatsiia - uly dala kasireti. <https://aikyn.kz/47578/deportatsiya-uly-dala-qasireti> [in Kazakh]

Сенгирбаева З.Ж., Айнабекова Ғ.Р.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПОСЕЛЕНИЙ НА ЮГЕ В 30-50-Е ГОДЫ XX ВЕКА

Аннотация. В этой статье речь пойдет о судьбе греков, представителей различных национальностей, специально переселившихся из регионов всего СССР в результате проводимой Сталиным левой политики в 30-50-х годах XX века, и о том, как они повлияли на социально – экономическое положение страны в результате их миграции в Южный регион Казахстана, и о культурной духовной жизни. Любая нация, несомненно, будет иметь свои традиции и духовную культуру. Они, несомненно, сохраняют свои традиции и обычаи, пропитанные предками, и передадут их потомкам в наследство от деда к ребенку. Точно так же нельзя не заметить, что в результате переселения греческой нации на казахскую землю в середине прошлого века их социальное и экономическое, политико-

культурное положение в этом южном регионе претерпело изменения. Речь пойдет о взаимодействии казахов в встрече представителей других национальностей, их подозрениях и мыслях, а также о оказанном гостеприимстве и помощи. Можно констатировать, что причина того, что наш край сегодня стал многонациональным, также очень тесно связана с событиями прошлого века.

Ключевые слова. СССР; спецпереселение; депортация; Сталин; Юг; социально-экономический; греки; нации; Казахстан; культура.

Sengirbaeva Zaure, Ainabekova Gaziza

THE SOCIO-ECONOMIC STATE OF SPECIAL SETTLEMENTS IN THE SOUTH IN THE 30-50S OF THE TWENTIETH CENTURY

Annotation. This article will focus on the fate of the Greeks, representatives of various nationalities who specially migrated from the regions of the entire USSR as a result of Stalin's leftist policies in the 30-50s of the twentieth century, and how they influenced the socio-economic situation of the country as a result of their migration to the Southern region of Kazakhstan, and cultural and spiritual life.. Any nation will undoubtedly have its own traditions and spiritual culture. They will undoubtedly preserve their traditions and customs, imbued with their ancestors, and pass them on to their descendants as an inheritance from grandfather to child. Similarly, it should be noted that as a result of the resettlement of the Greek nation to the Kazakh land in the middle of the last century, their social and economic, political and cultural situation in this southern region has undergone changes. It will focus on the interaction of Kazakhs in meeting representatives of other nationalities, their suspicions and thoughts, as well as the hospitality and assistance provided. It can be stated that the reason that our region has become multinational today is also very closely related to the events of the last century.

Keywords. USSR; special resettlement; deportation; Stalin; Yuga; socio-economic; Greeks; Nations; Kazakhstan; culture.